

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

**Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету**

ВИПУСК 33

Рівне – 2021

УДК 94(477) + 94 (100)
А 43

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : Зб. наук. пр. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. Вип. 33. Рівне: РДГУ, 2021. 256 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан – кандидат історичних наук, професор,
член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м. Рівне)

Відповідальний редактор:

Шеретюк Валерій – кандидат історичних наук, професор (м. Рівне)

Редакційна рада:

Давидюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

Жарна Криштоф – доктор хабілітований в галузі історії, професор
(м. Жешув, Республіка Польща)

Киридон Алла – доктор історичних наук, професор (м. Київ)

Троян Сергій – доктор історичних наук, професор (м. Київ)

Фісанов Володимир – доктор історичних наук, професор (м. Чернівці)

Члени редколегії:

Галуха Любов – кандидат історичних наук, професор (м. Рівне)

Жилюк Сергій – доктор історичних наук, професор (м. Остріг)

Майзнер Роберт – доктор хабілітований в галузі історії, професор (м. Ченстохова,
Республіка Польща)

Соммер Ханна – доктор гуманітарних наук в галузі соціології, професор
(м. Жешув, Республіка Польща)

Степанков Валерій – доктор історичних наук, професор (м. Кам'янець-Подільський)

Стоколос Надія – доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

Чухліб Тарас – доктор історичних наук, провідний науковий співробітник (м. Київ)

Швецова-Водка Галина – доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

Шеретюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

*Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету,
протокол № 10 від 25 листопада 2021 р.*

***Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія КВ №15857-4329Р***

ISSN 2519-1942

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. Пластова, 31,
Факультет історії, політології та міжнародних відносин РДГУ,
isf_rdgu@ukr.net
<http://fipmv.rv.ua/>

РОЗДІЛ II

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

УДК 94(100) «04/1640» : 902 (481)

Наталія Плюта, Аліна Корольова

МОНУМЕНТАЛЬНІ КОРАБЕЛЬНІ ПОХОВАННЯ РАНЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ НА ПРИКЛАДІ АРХЕОЛОГІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ НОРВЕГІЇ

У статті розглядаються язичницькі поховальні традиції ранньосередньовічного скандинавського суспільства на прикладі норвезьких монументальних захоронень в кораблях. Автор демонструє варіативність символізму корабля в духовній культурі скандинавів та витоки практик ховати небіжчиків в човнах. Детально проаналізовані відкриття в Грьонхаузі, Сторхаузі, Осеберзі, Гокстаді і Тюне, а також подана остання відома інформація про розкопки в Гелістаді.

Ключові слова: корабельне поховання, поховальні традиції, вікінги, археологічне відкриття.

MONUMENTAL SHIP BURIALS OF THE EARLY MIDDLE AGES ON THE EXAMPLE OF NORWEGIAN ARCHAEOLOGICAL MATERIALS

The article examines the pagan funerary traditions of early medieval Scandinavian society on the example of Norwegian monumental burials in ships. The author demonstrates the variability of the ship's symbolism in the spiritual culture of the Scandinavians and the origins of the practice of burying the dead in boats. The discoveries in Grønhaug, Storhaug, Oseberg, Gokstad and Tune are analyzed in detail, as well as the latest known information about the excavations in Gjellestad.

Key words: ship burial, funeral traditions, vikings, archeological discovery.

Актуальність теми очевидна із огляду на відсутність комплексного та системного дослідження по даній темі. У культурі скандинавських народів раннього середньовіччя корабель грав ключову роль. Географічне місце розташування, що відкриває вихід до моря, велика кількість річок і озер, розширення торгових відносин, битви за нові землі змушували предків сучасних жителів Північної Європи активно освоювати кораблебудування та мореплавство. Закономірно, що своє вище релігійне призначення (як символ і як засіб) корабель «знайшов» у поховальних традиціях скандинавів. Саме завдяки існуючому звичаю хоронити своїх

представників в човнах – археологічні розкопки надають чимало відомостей, що стосуються моделей суден, побутової культури та озброєння ранньосередньовічних скандинавів [7, с. 16].

Слід зауважити, що поховання у скандинавів були надзвичайно різноманітними по своєму комплексу заходів та обрядових дій. Навіть самий розповсюджений звичай – класти з померлим в могилу його особисті речі – був не загальним: це було прийнято у шведів і норвежців, проте не так часто зустрічається у данців [9, с. 226]. Це стосується і ролі кораблів у поховальній культурі: місце інгумації виділяли каміння, яке розташовували у формі човна; ховали поряд з тілом частину розрубаного човна [7, с. 17]; пускали в море (іноді попередньо підпалюючи), ховали корабель разом з покійником під курганом або у ямі нижче рівня землі [8, с. 332]. Відомі випадки коли спочатку спалювали тіло покійного, а згодом погребали у цільному човні, як це було в Тюне [9, с. 228].

Підсумки археологічного вивчення сукупності поховальних пам'яток в Північній Європі повідомляють нам, що поховання в човнах було широко поширеним язичницьким обрядом в скандинавському суспільні, котрий не був пов'язаний з якоюсь однією соціальною групою або групами. Серед таких могил – поховання в розкішних бойових кораблях і в маленьких човнах, поховання надзвичайно багаті та без інвентарю, чоловічі та жіночі поховання. Вони зустрічаються в одиночних курганах (Осеберг, Тюне, Гокстад, Гелістад тощо), у невеликих могильниках (Вендель, Вальсгерді) та на великих кладовищах (Бірка, Ширінгссаль) [5].

Сакральність обряду поховання в човні виразно демонструє уривок з «Молодшої Едди» Сноррі Стурлусона. Там йдеться про підступне вбивство прекрасного бога Бальдра, улюбленця решти богів-асів. У творі оповідається, що бога поховали в човні, котрий спустили на воду в море [7, с. 82]. Згадуються корабельні поховання і в так званих «королівських сагах». Наприклад, в «Сазі про Інглінгів» (теж авторства Сноррі Стурлусона) розповідається про старі часи, коли один із «малих» конунгів свеїв, Хакі, тяжко поранений під час жорстокої міжусобної битви з норвежцями біля Упсали, наказав поховати себе так: «Він звелів навантажити свій бойовий човен мерцями та зброєю і пустити її в море. Він велів підняти вітрило та розвести на човні багаття зі смолистих дров» [8, с. 331].

Поширення скандинавської практики ховати в човнах простежується у Швеції в так званий Вендельський період (550–793 рр. н.е.). Однак, витоки вендельської традиції не вдається розпізнати в нечисленних інгумаціях більш раннього часу. Найбільшу подібність вендельські поховання мають з англосаксонськими курганами Саттон-Ху (600–625 рр.) і Снейп (550–600 рр.). Зазвичай англійські пам'ятники розглядають як похідні середньошведських; проте детальний аналіз основних компонентів культурного комплексу, представленого в Саттон-Ху та пам'ятників вендельської культури, дозволяє в ряді аспектів допустити якщо не незалежний розвиток, то, принаймні, опору на якесь загальне, континентальне джерело.

Найбільше зосередження шведських поховань в човнах відслідковується в центральному регіоні Середньої Швеції – Упланді. За межами Упланду достовірно датуються вендельським

періодом лише могили в Аугерум (Блекінге) та Набберор (Еланд). В Упланді інгумації в човні становили у VII–III ст. невеликі замкнені цвинтарі. У могилах вендельського часу на повністю розкопаних кладовищах Вендель і Вальс'єрде поховані тільки чоловіки. Поховання жінок у човні з'явилися в Середній Швеції лише в епоху вікінгів.

Від рядових могил поховання в човнах відрізнялися пишним та складним ритуалом. В процесі поховання човен витягували на берег і опускали в глибоку яму. Небіжчика, в найкращому одязі, розташовували в кормовій частині човна, а поряд у певному порядку складали парадну зброю, в середній частині човна, в скриньках або на лавах – інші речі. Вздовж бортів човна ховали жертвних тварин [6, с. 78; 4, с. 142].

Проте, незважаючи на вірогідно шведську похідність традиції, найбільше поховань було знайдено саме в Норвегії. Дослідники пов'язують це з більш пізнім та менш ретельним процесом механізації сільського господарства, порівняно з іншими країнами, де були знайдені подібні захоронення [13].

Протягом VII та VIII ст. в Норвегії відбувалося поступове спрощення обрядів поховань, котрі, можливо, вже відображали християнський вплив. Однак, незважаючи на це, початок епохи вікінгів характеризувався поверненням до суто язичницьких форм поховань. Разом з померлим в могилу намагалися покласти якомога більше речей [3, с. 156]. Саме на території Норвегії були знайдені рідкісні поховання з інгумацією в кораблі понад 12 м: це, так звані, «королівські кургани» династії Вестфольдингів в Гокстаді, Осеберзі і Тюне (вздовж Осло-фьорда) [6, с. 139]; монументальні захоронення Грьонхауг, Сторгаух, Борре, Віннан, Гелістад тощо.

Найдавнішими корабельними похованнями на Скандинавському півострові вважаються Сторхауг та Грьонхауг (з норвезької «*haug*» – курган), що були знайдені в Західній Норвегії на о. Кармой на відстані 1,5 км один від одного. Обидва захоронення датують останньою чвертю 8 ст. н.е.

Розкопки Сторхауга відбулися у 1886 р. під керівництвом місцевого учителя Дж.А. Доселанда, а наступного року – антиквара А. Лоранджа. До розкопок кургану захоронення вже було пошкоджене місцевими жителями, які активно видобували ґрунт з насипу, тому поховання збереглося лише фрагментарно. Корабель, довжиною близько 19м, був поміщений у западині, орієнтованій з півночі на південь, і підкріплений шістьма кам'яними плитами. На момент захоронення корабель був покритий мохом.

Колекція предметів, знайдених в Сторхаузі, була досить великою: два мечі, спис, стріли, ніж, масивний золотий браслет, набори з двадцяти бурштинових та скляних ігрових фігур, ковальське приладдя, скляні намистини, скринька з пір'ям тощо. Дендрологічний аналіз показав, що корабель був побудований в 779 році н.е., і що кораблю, швидше за все, було близько десяти років на момент поміщення у землю.

Поховання Грьонхауг, розкопки якого відбулися на початку XX ст., було значно пошкоджене через обвал покрівлі і розграбування. Сам корабель, довжиною в 15м, зберігся погано, а верхні частини майже повністю розпалися. Через порушення центрального поховання

практично неможливо відновити початкове розташування предметів в поховальній камері, тому первісний вміст представлений у малій кількості. Усередині корабля було виявлені чоловічі кістки, уламки зеленої скляної посудини, бронзові браслети, текстиль, пір'я (це повідомляє про наявність в похованні подушки або пухового покривала) тощо. Корабель з Грьонхаугу був поміщений у землю приблизно у той же період, коли і сторхаугзький [11, с. 315].

Ще однією масштабною знахідкою археологів в 1880-х рр. був корабель в Гокстаді (23,5 м) в губернії Вестфол. По новому дендрохронологічному дослідженню гокстадський корабель датується 890-ми роками н.е. Це було універсальне морське судно з потужним дубовим кілем та шпангоутом, з клінкерною обшивкою внахлест, з'єднаної залізними корабельними заклепками. Окрім весел, судно, мабуть, мало знімну щоглу та чотирикутне вітрило північного типу [2, с. 82].

Розкопки корабля розпочалися в травні 1880 р. під керівництвом норвезького археолога Н. Ніколайсена. На початку роботи, що проводилася вздовж бортів, були знайдені скелети дванадцяти підкованих коней і шести собак. Одна з собак мала бронзовий нашийник, а інша – зі сталі. Сам корабель стояв у ямі на глибині близько півтора метра, що була вирита в глиняному ґрунті. Його підтримували багато численні горизонтальні балки [10, с. 48]. Ніс корабля розташовувався до моря. За щоглою була споруджена поховальна камера з дощок у формі невеликого будинку з плоским або похилим дахом. Тут варто зауважити, що зазвичай на кораблях вікінгів не було кают або інших закритих приміщень під палубою, так що на ніч ставилися намети – палатки – на самій палубі. Тому похоронні камери-будинки на кораблях імітують житлові намети [1, с. 219].

Побудована на кораблі гробниця виявилась пограбованою. В повідомленнях про розкопки згадується знайдений скелет чоловіка, зростом 178см та у віці більше 50 років, котрий, вірогідно, страждав хронічним суглобовим ревматизмом. Якщо звертатися до ісландських саг Сноррі Стурлусона, то це поховання належить конунгу Олафу Гейрстадальфу, який володів садибою Г'екстад наприкінці IX ст. Саме ця садиба розташовувалася неподалік від знайденого поховання [10, с. 48; 3, с. 43].

Цінною археологічною знахідкою є корабель з Осебергу (21,5м), відкритий в 1903 р. Інтерес становить той факт, що це було жіноче поховання. Розкопками, котрі розпочалися в червні 1904 р., керував професор Г. Густавсон з Осло. Як і в ситуації зі знахідкою в Гокстаді, поховання в Осеберзі було пограбоване. Грабіжники винесли усі вироби з дорогоцінних металів. Однак, до корми злочинці не дісталися. Там був знайдений камбуз з двома котлами для приготування їжі, сковорідки, ложки, сокири, ручний млин тощо. Крім цього, в похованні були знайдені предмети, що призначались для використання жінками: великий прядильний верстат і два менших, придатних для виготовлення стрічок, залишки вовняної матерії і шовкових стрічок, а також залишки килима [10, с. 42].

В осеребзькому кораблі були знайдені скелети двох жінок, вік яких був визначений в 50 та 30 років. На думку норвезьких істориків, однією з жінок була «королева» Аса – бабка об'єднувача Норвегії Харальда I Прекрасноволосого. Поруч були знайдені рештки жінки, вочевидь, її рабині, що вирушила в могилу за господинею для служіння у потойбічному світі. Також у похованні були знайдені скелети десяти коней та чотирьох собак [3, с. 43].

Особливе значення становили знайдені в похованні різьблені сани, ліжка та чотирьохколісний віз. Вони були прикрашені багатим орнаментом, покритого фарбами та виконаним декількома майстрами в різних стилях. Цей похоронний інвентар вважається незаперечним доказом високого рівня розвитку мистецтва у вікінгів [1, с. 98].

Вірогідно, корабель з Осеберга до поховання, яке відбулося в 850 р., певний час не використовувався по призначенню. На це вказують нові, але виготовлені в різний час весла. Однак, першочергово корабель був пристосований для суворого плавання у відритому морі [10, с. 44, 46].

Поховання Тюне в Остфольді збереглося гірше, ніж гокстадське і осеберзьке. Відкриття відбулося в 1867 р., розкопки очолив норвезький археолог О. Ріг. Слід зауважити, що вміст кургану був відкритий протягом тривалого часу до виявлення дослідниками, а робота на місці виявилася досить недбалою та завершилась за 14 днів [15]. До того ж, як і два попередніх кораблі – поховання було розграбоване. Тюнський корабель (19 м) датують серединою X ст. Глиняний насип висотою 4м і діаметром 80м перекривав встановлений на підставі корабель, орієнтований з північного сходу на південний захід. Похоронна камера містилася на кормі, там були знайдені скелети людини та одного коня [6, с. 143]. Ще два кінських скелета були знайдені поза кораблем.

Зсередини корпус корабля був покритий тонким шаром моху (як і в Сторгаузі), на якому збереглися залишки гілок ялівцю. На місці поховання виявлені вироби з дерева: кермо корабля, шматок різьбленого дерева (вірогідно, частина сідла), фігурки тварин, лопата, важіль, пробка для бочки тощо. За словами дослідників, усі дерев'яні предмети були виготовлені з дуба. Існують також записи про наявність у похованні залізних предметів, занадто пошкоджених іржею, щоб їх врятувати. Зокрема, шматок згорнутої кольчуги, великий шматок заліза, який вважають є залишками якоря, залишки меча та два наконечника списів. Також в похованні були знайдені скляні намистини та частини лиж [15].

Станом на 2021 р. в Норвегії було віднайдено ще п'ять монументальних корабельних поховань: Борре (довжина корабля: 15,5-20 м) та Гелістад в Східній Норвегії, Віннан (довжина корабля: 17 м) та Міклебустад (довжина корабля: 15,5 м) в Західній Норвегії і Фоснес (довжина корабля: 13-14 м) в Північній Норвегії. За способом захоронення усі могильники, окрім Міклебустада були інгумаційними. Відомо, що у Борре, Фоснесі та Міклебустаді були знайдені рештки коней. В Віннані органічний матеріал не зберігся [11, с. 326].

Найновішою знахідкою норвезьких археологів стало корабельне поховання в Гелістаді в муніципалітеті Халден Східної Норвегії. Перші повідомлення про вірогідне розташування

корабля під курганом з'явилися в 2018 році, коли георадарні дослідження виявили аномалію еліптичної форми, яку дослідники трактували як корабельну могилу. Значущість цього відкриття полягає у тому, що останнє подібне поховання було знайдене 115 років назад. Попередні розкопки розпочалися в 2019 р., постійні – з літа 2020 р. Керівником дослідження став працівник норвезького Музею історії культури в м. Осло археолог Крістіан Л. Рьодсруд.

Довжина гелістадської аномалії сягає 19 м, а ширина – 5 м. Проте, дослідники додають до показників ще 1,5 м. до штока та 1,5 м. до корми, таким чином припускаючи, що початкова довжина становила приблизно 22м. Це ставить гелістадських корабель в один ряд з осеберзьким, гокстадським і тюнським [13]. Влітку 2020 р. був знайдений кіль корабля на глибині 70-75см. Він виявився тоншим та меншим, порівняно з гокстадським і осеберзьким, більше наближеним до тюнського. Це може означати, що корабель був не вітрильним, а гребним [12]. На місці поховання також були знайдені цвяхи та корозійний відбиток сокири [14].

Як і «тріада» поховань вздовж Осло-фьорда, гелістадський корабель був пограбований, вірогідно в X ст. Дослідники припускають, що подібні осквернення могил могли бути частиною публічних демонстрацій для закріплення влади в регіоні. Про те, що вторгнення в Гелістаді не було прихованим свідчить акуратність траншеї, через яку проник злочинець [13].

Знахідка гелістадського корабля демонструє, що монументальні кургани з вміщеними корабельними похованнями зникають через сільське господарство та ерозію, однак підземні частини все ще можна ідентифікувати та дослідити [11, с. 329].

Отже, поховальні традиції ранньосередньовічного скандинавського суспільства в човнах найкраще продемонстровані на групі норвезьких монументальних поховань, що збереглися у більшій кількості завдяки «відсталості» технічного розвитку сільського господарства. Найдавнішими норвезькими захороненнями такого типу є Сторхауг і Грьонхауг, що відносяться до останньої чверті 8 ст.

Протягом 115 років з моменту розкопок в Осеберзі «тріаду» відомих корабельних поховань вздовж Осло-фьорда представляли гокстадське, осеберзьке та тюнське судна. Проте, в 2018 р. норвезькими археологами було знайдене нове поховання в Гелістаді, від конструкції якого збереглися лише кіль та цвяхи. Гелістадський корабель може свідчити про те, що подібні не знайдені поховання незабаром зовсім зникнуть.

Джерела та література

1. Будур Н.В. Повседневная жизнь викингов IX–XI века. Москва: Издательство АО «Молодая гвардия». 2007. 261 с.
2. Губанов И.Б. Исландские родовые саги как источник по истории культуры и общества Древней Скандинавии. Исследование, тексты и переводы. Санкт-Петербург. 2016. 230 с.
3. Гуревич А.Я. Походы викингов. Москва: Издательство «Наука». 1966. 184 с.

4. Кристенсен А.Э. Викинги. Культурное наследие Российского государства. Выпуск VII. Санкт-Петербург. 2018. С. 135–144.
5. Лебедев Г.С. Шведские погребения в ладье VII–XI веков. Скандинавский сборник XIX. Таллин: «Ээсти Раамат». 1974. [Электронный ресурс]. URL: <http://ulfdalir.ru/literature/735/1492>
6. Лебедев Г.С. Эпоха викингов в Северной Европе и на Руси. Санкт-Петербург: Евразия, 2005. 640 с.
7. Макарова И. С. Образ корабля в германо-скандинавской мифологии. Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. 2015. С. 16–22.
8. Сванидзе А.А. Викинги – люди саги: жизнь и нравы. Москва: Новое литературное обозрение. 2014. 800 с.
9. Симпсон Жаклин. Викинги. Быт, религия, культура / Пер. с англ. Н.Ю. Чехонадской. Москва: ЗАО Центрполиграф. 2005. 239 с.
10. Фиркс И. фон. Суда викингов / Пер. с нем. Ленинград: Судостроение. 1982. 104 с.
11. Bill Jan. Rulership in 1st to 14th century Scandinavia. De Gruyter. 2020. 545 с. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9783110421101-005/html>
12. Excavation 2019. Finding the keel. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.gjellestadstory.no/>
13. Gjellestad: a newly discovered «central place» in south-east Norway / Lars Gustavsen, Per Erik Gjesvold, Sigrid Mannsåker Gundersen, Alois Hinterleitner, Erich Nau, Knut Paasche. Published online by Cambridge University Press. 2020. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/antiquity/article/gjellestad-a-newly-discovered-central-place-in-southeast-norway/85418467F08E1679592BD0FC569F35C2>
14. Navgar Margrethe K.H. Door 2: An Axe! Museum of Cultural History. 2020. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.khm.uio.no/english/visit-us/viking-ship-museum/gjellestad-ship/latest-news/door-2-an-axe.html>
15. Paasche Knut. The Tune Viking Ship Reconsidered. International Journal of Nautical Archaeology, volume 49. 2020. P. 29–48. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1111/1095-9270.12391>

References

1. Budur N.V. (2007). Povsednevnaya zhizn' vikingov IX–XI veka. Moskva: Izdatel'stvo AO «Molodaya gvardiya». 261 p. [in Russian]
2. Gubanov I.B. (2016). Islandskie rodovye sagi kak istochnik po istorii kul'tury i obshchestva Drevnej Skandinavii. Issledovanie, teksty i perevody. Sankt-Peterburg. 230 p. [in Russian]
3. Gurevich A. YA. (1966). Pohody vikingov. Moskva: Izdatel'stvo «Nauka». 184 p. [in Russian]

4. Kristensen A.E. (2018). Vikingi. Kul'turnoe nasledie Rossijskogo gosudarstva. Vypusk VII. Sankt-Peterburg. pp. 135–144. [in Russian]
5. Lebedev G .S. (1974). Shvedskie pogrebeniya v lad'e VII–XI vekov. Skandinavskij sbornik XIX. Tallin: «Eesti Raamat». Retrieved from: <http://ulfdalir.ru/literature/735/1492> [in Russian]
6. Lebedev G.S. (2005). Epoha vikingov v Severnoj Evrope i na Rusi. Sankt-Peterburg: Evraziya, 640 p. [in Russian]
7. Makarova I.S. (2015). Obraz korablya v germano-skandinavskoj mifologii. Izvestiya Rossijskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. A.I. Gercena. pp. 16–22 [in Russian]
8. Svanidze A.A. (2014). Vikingi – lyudi sagi: zhizn' i nrawy. Moskva: Novoe literaturnoe obozrenie. 800 p. [in Russian]
9. Simpson Zhaklin. (2005). Vikingi. Byt, religiya, kul'tura / Per. s angl. N. YU. Chekhonadskoj. Moskva: ZAO Centrpoligraf. 239 p. [in Russian]
10. Firks I. fon. (1982). Suda vikingov / Per. s nem. Leningrad: Sudostroenie. 104 p. [in Russian]
11. Bill Jan. (2020). Rulership in 1st to 14th century Scandinavia. De Gruyter. 545 p. Retrieved from: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9783110421101-005/html> [in English]
12. Excavation 2019. Finding the keel. Retrieved from: <https://www.gjellestadstory.no/> [in English]
13. Gjellestad: a newly discovered «central place» in south-east Norway / Lars Gustavsen, Per Erik Gjesvold, Sigrid Mannsåker Gundersen, Alois Hinterleitner, Erich Nau, Knut Paasche. Published online by Cambridge University Press. 2020. Retrieved from: <https://www.cambridge.org/core/journals/antiquity/article/gjellestad-a-newly-discovered-central-place-in-southeast-norway/85418467F08E1679592BD0FC569F35C2> [in English]
14. Havgar Margrethe K.H. Door 2: An Axe! Museum of Cultural History. 2020. Retrieved from: <https://www.khm.uio.no/english/visit-us/viking-ship-museum/gjellestad-ship/latest-news/door-2-an-axe.html> [in English]
15. Paasche Knut. The Tune Viking Ship Reconsidered. International Journal of Nautical Archaeology, volume 49. 2020. P. 29–48. Retrieved from: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1111/1095-9270.12391> [in English]

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Микола Федоришин

ПІВДЕННО-СХІДНИЙ КОРДОН ПЕРЕСОПНИЦЬКОГО КНЯЗІВСТВА У
СЕРЕДИНІ XII СТОЛІТТЯ 3

Грина Максимчук

ЯРОСЛАВ МУДРИЙ ЯК РОЗРОБНИК НОВИХ ПРОГРЕСИВНИХ КОНЦЕПЦІЙ
РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА 11

Андрій Комар-Маліновський

ТРАДИЦІЇ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ
ЗАКЛАДЕНІ ПЕТРОМ МОГИЛОЮ 15

Станіслав Мамчур, Валентина Доброчинська

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРИМСЬКОГО ХАНСТВА У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ
XVII – XVIII СТОЛІТТЯХ 23

Христина Головата, Валентина Доброчинська

ТРАГІЗМ НАУКОВОЇ ДОЛІ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО (1871–1942 РР.) 31

Марта Боярчук

ЛЮДИНА В СВИТОГЛЯДІ Й ІДЕОЛОГІЇ МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА
(ІВАНА ОГІЄНКА) 39

Софія Муштук

ЗМІНА СТАТУСУ І ВНУТРІШНІЙ УСТРІЙ
ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В МІЖВОЄННІЙ ПОЛЬЩІ 47

Вікторія Ішук

ТЕАТРАЛЬНЕ ЖИТТЯ ВОЛИНСЬКОГО ВОСВОДСТВА
МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ 52

Руслан Сіромський

«ОБЕРЕГТИ ВІД НЕБАЖАНИХ КОНТАКТІВ»:
ПОВОЄННІ ПОЇЗДКИ ПЕТРА КРАВЧУКА В ЗАХІДНІ ОБЛАСТІ УРСР 65

Богдан Олешко, Віталій Півоварчук

РЕЛІГІЙНА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМ
50-X – 60-X РР. 73

Дмитро Малезик

СОЦІАЛЬНА СТРУКТУРА ТВОРЧОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ РСРВ
1960-ТІ – НА ПОЧАТКУ 1980-X РР. 79

Максим Залужний

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ БОЛОХІВСЬКОГО ГОРОДИЩА НА ТЕРИТОРІЇ
ЗАМКУ У СТАРОКОСТЯНТИНОВІ 87

РОЗДІЛ II. ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Наталія Плюта, Аліна Корольова

МОНУМЕНТАЛЬНІ КОРАБЕЛЬНІ ПОХОВАННЯ РАНЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ
НА ПРИКЛАДІ АРХЕОЛОГІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ НОРВЕГІЇ 91

Аліна Хведас, Олена Ворон

СХИЗМА 1054 РОКУ У КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ
ВІДНОСИН СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ 99

Тетяна Печоха, Олена Ворон

ФЕНОМЕН «ПОЛЮВАННЯ НА ВІДЬОМ» ТА ЙОГО ВИЯВИ У
СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ЄВРОПІ 108

Мар'яна Кобзар, Оксана Ворон

НАУКОВА ПРАКТИКА МІСІОНЕРІВ ОРДЕНУ ЄЗУЇТІВ В АЗІЇ XVI–XVIII СТОЛІТТЯХ . 118

Валентин Константинов

МОЛДАВСКОЕ КНЯЖЕСТВО В НАЧАЛЕ 20-ГОДОВ XVII ВЕКА И ПОСОЛЬСТВО В
ИСТАМБУЛ КШИШТОФА ЗБАРАСКОГО 127

Вячеслав Ціватий

ДИПЛОМАТІЯ, ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА І КУЛЬТУРА КОМУНІКАЦІЇ ВРАНЬОМОДЕРНІЙ
ЄВРОПІ: СПЕЦИФІКА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ПРОФЕСІЙНІ ПРАКТИКИ ТА
ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ МОДЕЛІ ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ ІТАЛІЇ 137

Світлана Свінцицька, Олена Ворон

РАСОВА СЕГРЕГАЦІЯ В СИСТЕМІ ПРАВОСУДДЯ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ 149

Андрій Богданович

БОРОТЬБА САМОДЕРЖАВ'Я З ТОЛЬСТВОМ У БІЛОРУСЬКИХ ГУБЕРНІЯХ У
XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ 161

Боголейша Светлана

ВЛИЯНИЕ ИДЕОЛОГИИ КРАЯ НА РАЗВИТИЕ БЕЛОРУССКОГО И ЛИТОВСКОГО
НАЦИОНАЛЬНЫХ ДВИЖЕНИЙ В НАЧАЛЕ XX ВЕКА 169

Александр Кукса

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ТЕХНІЧЕСКИХ ЗНАНИЙ В СТЕНАХ
НАРОДНЫХ УНИВЕРСИТЕТОВ 178

Руслан Постоловський

ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ СРСР У 1953–1964 РОКАХ 185

Степан Синяк

БУДАПЕШТСЬКИЙ МЕМОРАНДУМ І РОСІЙСЬКА ІНТЕРВЕНЦІЯ В УКРАЇНІ 196

Марина Климко

ВОЕННО-ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ 203

РОЗДІЛ III. ПРОБЛЕМИ ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА ТА ІСТОРИОГРАФІЇ

Петрик Дмитро

ПРАЦІ РАДЯНОЛОГІВ ЯК ЦІННЕ ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ СРСР 209

Роман Михальчук

ГОЛОКОСТ В РІВНОМУ В СУЧАСНІЙ АМЕРИКАНСЬКІЙ
ІСТОРИОГРАФІЇ: ДОСЛІДЖЕННЯ ДЖЕФФРІ БЕРДЗА 217

Оксана Лепеш

МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ ИНТЕГРАЦИЯ ИСТОРИИ С ДРУГИМИ НАУКАМИ КАК
ОСНОВА СОВРЕМЕННЫХ ИСТОРИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ 224

Ольга Северова, Микола Жук

ЕТАПИ ПОШУКУ ГЕНЕАЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ 232

Катерина Попова

ЦІНІСНІ ПОСИЛИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ АКТІВ
У «СИСТЕМІ КООРДИНАТ» ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ УКРАЇНИ 239

Ліннік Юрій

ПРОБЛЕМА ЕВДЕМОНІЗМУ У ФІЛОСОФІЇ 246

ISSN 2519-1942

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

ВИПУСК 33

Відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей несуть автори опублікованих матеріалів та їх наукові керівники. Думки авторів статей з позицією редколегії можуть не співпадати.

Відповідальний за підготовку збірника до видання – **Валерій Шеретюк**

Комп'ютерна верстка – **Лариса Федорук**

Обкладинка – **Григорій Волохов**

Підписано до друку 0 1.12.2021 р. Папір офсетний.

Гарнітура «Times New Roman».

Наклад 300. Зам. № 247/1. Ум. друк. арк. 17,06.

Віддруковано засобами різнографічного друку

ПП Самборський І.О.

вул. Княгині Ольги, 8, м. Рівне, 33028

ISSN 2519-1942

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Рівненський державний гуманітарний університет. Збірник наукових праць. Випуск 33. Рівне, 2021. 256 с.

УДК 94(477) + 94 (100)

А 43

ББК 63.3 (4Укр)

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2021